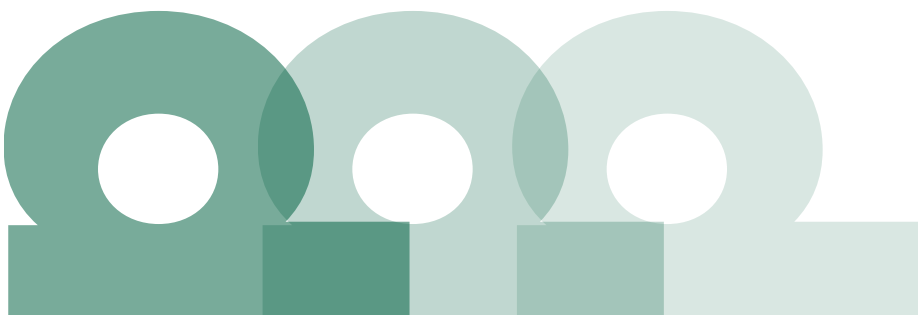
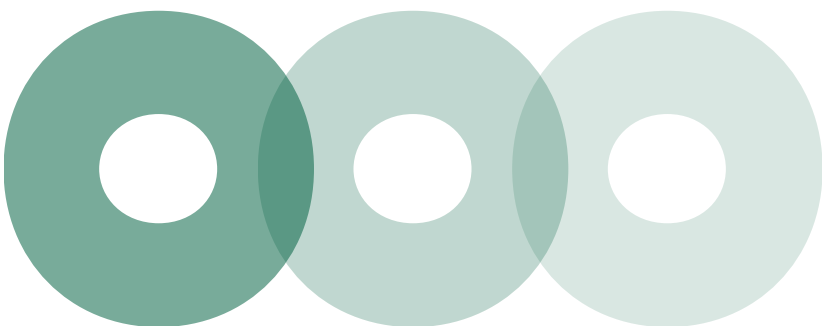
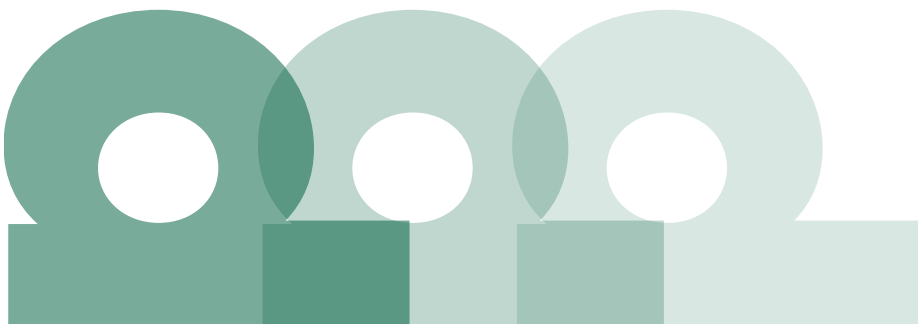

2020

Realdania

Længe leve landsbyerne

– en metode til strategisk planlægning
for levedygtige landsbyer

Indhold

Forord	5
Indledning	6
Om metoden	10
1. Kortlægning af geografi og demografi	18
2. Kortlægning af landsbyernes civilsamfundsstyrke	36
3. Landsbygrupperinger	44
4. Mål, delmål og virkemidler	48
5. Involvering	54
Næste skridt	60

Forord

Folketinget vedtog i december 2018 'Lov om ændring af lov om planlægning [strategisk planlægning for landsbyer]'. Loven trådte i kraft 1. januar 2019, og det har siden 1. juli 2019 været et krav, at kommunerne i forbindelse med kommuneplanlægningen skal arbejde med den strategiske planlægning for landsbyer.

I Realdania vil vi gerne understøtte kommunernes arbejde med at sikre det gode liv i vores landdistrikter og yderområder. Derfor har vi, siden loven trådte i kraft, understøttet to landkommuner og en yderkommune i at udvikle en metode til strategisk planlægning for landsbyer. Vores fokus har især ligget på at udvikle et solidt fundament for den strategiske planlægning. Et fundament der bygger på kortlægning og analyse af geografi, demografi og civilsamfund.

I denne publikation præsenterer vi metoden som et forslag til, hvordan strategisk landsbyplanlægning kan tilrettelægges og udføres i praksis. Lad mig understrege med det samme, at der ikke er ét enkelt svar på, hvordan kommunerne skal gribe det strategiske arbejde med landsbyerne an. Men vi tillader os her at komme med et bud. Håbet er, at metoden kan give inspiration til kommuner over hele landet.

For strategisk planlægning er det vigtigt. Og det er langt fra kun relevant for områder i vækst. Strategisk planlægning – forstået som en helhedsorienteret, målrettet og differentieret udviklingsstrategi – er tværtimod en forudsætning for at sikre en realistisk omstilling eller tilpasning af de områder, der er økonomisk og befolkningsmæssigt udfordret.

Der skal herfra lyde en stor tak til de tre kommuner, der har medvirket i projektet: Holstebro, Vejen og Norddjurs. Vi ved, at analyserne nu indgår i den politiske proces med at udarbejde kommuneplaner for 2021, men hvorledes de bliver indarbejdet konkret, er der ikke taget stilling til ved udgivelsen af denne publikation [maj 2020].

Metoden er på opdrag af Realdania udarbejdet af konsulentvirksomheden Hjortkjær, der laver strategisk rådgivning om by og land. Som underrådgiver har Urland ApS udarbejdet den geografiske og demografiske kortlægning.

Vi håber, at I kan få inspiration og gavn af arbejdet. Rigtig god læselyst!

Nina Kovsted Helk

Filantropidirektør i Realdania

Indledning

Antallet af indbyggere i landdistrikterne er faldet siden 1800-tallet, og der er tale om strukturelle, blivende ændringer. Derfor er der et reelt behov for at omstille og tilpasse en lang række af vores landsbyer til en fremtid med færre indbyggere. Hvis vi vil have levedygtige landsbyer, kræver det strategisk planlægning og prioritering i kommunerne landet over.

Danmark har en af de laveste urbaniseringsgrader i Vesteuropa. Der bor knap 1,1 mio. indbyggere i landdistrikter og i byer på op til 1000 indbyggere - det svarer til godt 18% af befolkningen. Alligevel er der et stigende behov for at omstille vores landsbyer og landdistrikter. Antallet af indbyggere i landdistrikterne har været relativt faldende siden 1800-tallet. Og i løbet af de sidste 10 år er antallet, der bor i små byer og i landdistrikter faldet med næsten 5% samtidig med, at indbyggertallet i hele landet er steget med næsten 5%.

Ændringerne i befolkningstallet kan ikke alene ses som en del af en lavkonjunktur for landet. Udviklingen, hvor vi - set fra et nationalt plan - flytter mod større og større byer, er strukturel og ser ud til at fortsætte. De analyser, vi har lavet sammen med Holstebro, Vejen og Norddjurs Kommune, bekræfter tendensen. Også her er flytningen mod de større byer et strukturelt forhold, som generelt har store konsekvenser for de mindste af vores byer.

Der er derfor brug for handling for at undgå, at vores mindste landsbyer lades i stikken. Der er et reelt behov for at omstille og tilpasse en lang række af vores landsbyer til en fremtid med færre indbyggere. Men hvilke og hvordan? Det er i besvarelsen af dette spørgsmål, at den strategiske planlægning for landsbyer kommer ind i billedet.

Strategisk landsbyplanlægning er en mangelvare

Den 1. januar 2019 trådte en ny lov i kraft: 'Lov om strategisk planlægning for landsbyer'. Formålet med loven er at sikre, at alle kommuner planlægger strategisk for deres landsbyer.

Der er god grund til at hilse loven varmt velkommen. For mens kommunerne ofte har veludviklede strategier for de større byer, vækstområder og bybånd, mangler en del af dem politikker og strategier for de små byer og områder, som oplever fraflytning og negativ vækst.

Samarbejdet med de tre kommuner har bekræftet en hypotese om, at der i dag sjældent foregår en sammenhængende, strategisk planlægning for landsbyer og landdistrikter. Der mangler typisk klare målsætninger samt til- og fravalg for den enkelte landsby. Og i en del af dem mangler der samtænkning med andre kommunale politikområder.

Kommunerne arbejder som regel med en projektorienteret bottom-up tilgang til landdistrikts- og landsbyudvikling. Det betyder, at de landsbyer og projekter, der selv udviser initiativ, primært er dem, der får hjælp fra kommunen.

Planloven er tænkt til tider med vækst

Det er ikke overraskende, at kommunerne mangler strategiske planer for områder med befolkningstilbagegang. Traditionel planlægning er nemlig tænkt ud fra et vækstperspektiv, og derfor har den haft svært ved at favne områder i tilbagegang. Det gængse svar på udviklingen af områder, som har det økonomisk svært, har derfor ofte været at deregulere frem for at planlægge.

Risikoen med denne tilgang er, at udvikling kun finder sted dér, hvor der er ideer og midler til enkeltprojekter og ikke dér, hvor det reelle behov er. Den tilgang kan reelt begrænse muligheden for både vækst, tilpasning og omstilling.

Med loven fra 2019 præsenteres strategisk planlægning som en forudsætning for at understøtte og udvikle levedygtige landsbyer – også i områder uden økonomisk og befolkningsmæssig vækst.

Husk civilsamfundet og det holistiske blik

Det som adskiller opgaven med strategisk planlægning for landsbyerne fra den traditionelle byplanlægning er, at forudsætningerne i landdistrikter og yderområder ofte er anderledes. Her oplever man sjældent samme eksterne 'tryk' i form af økonomisk vækst og tilflytning, som byområderne gør.

Det betyder to ting for planlægningen: Dels at civilsamfundets ressourcer spiller en langt mere afgørende rolle for udformningen af strategien end i traditionel byplanlægning. Dels at den strategiske plan nødvendigvis må forholde sig aktivt til andre kommunale politikker. Det gælder ikke mindst politikker vedrørende bosætning, skolestruktur, trafik og erhvervsudvikling.

Hvis ikke disse og andre relevante politikker indarbejdes aktivt i kommunens endelige strategiske plan for landsbyerne, mister strategien sit helhedsorienterede formål og evnen til at få reel betydning for den fremtidige udvikling af landsbyerne.

Hvis kommunen derimod gennem en langsigtet, inddragende og helhedsorienteret planlægning tager aktivt stilling til, hvordan alle landsbyerne skal udvikle sig, skabes der sikkerhed omkring fremtiden hos borgere, potentielle tilflyttere, det lokale erhvervsliv og andre investorer.

Strategisk planlægning giver bedre vilkår

En strategisk landsbyplanlægning skal give svar på, hvilke byer der skal vokse, hvilke der skal omstilles, og hvilke der skal tilpasses. Det giver bedre forudsætninger for et godt liv - også i de byer der er i tilbagegang. For selvom der bliver færre indbyggere i nogle landsbyer, skal de stadig være gode steder at bo og besøge - og dét kan en strategisk plan med de rette målsætninger og virkemidler være med til at sikre.

Det handler med andre ord om at fastlægge realistiske og differentierede målsætninger, delmål og virkemidler for landsbyerne med afsæt i civilsamsfundsinvolvering samt analyse af data og øvrige politikker.

Loven om strategisk planlægning for landsbyer er et vigtigt og nyt skridt i dansk planlægning. Og denne publikation kan forhåbentlig bidrage kommunernes vigtige arbejde med at skabe levedygtige landsbyer over hele Danmark.

Lov om strategisk planlægning for landsbyer

Den 1. januar 2019 trådte en ny lov i kraft: 'Lov om strategisk planlægning for landsbyer'. Formålet med loven er at sikre, at alle kommuner arbejder strategisk med deres landsbyer.

Loven betyder i praksis, at kommunerne fremadrettet skal tage aktivt stilling til, hvilke landsbyer der har brug for hvilke udviklingstiltag og virkemidler med udgangspunkt i de lokale muligheder og udfordringer.

Af loven fremgår det, at kommuneplanlægningen for landsbyer skal:

- understøtte en udvikling af levedygtige lokalsamfund i landsbyer
- fremme en differentieret og målrettet udvikling af landsbyer
- angive overordnede målsætninger og virkemidler for udviklingen af landsbyer.

Der skal desuden redegøres for grundlaget for den strategiske planlægning for landsbyer og for, hvordan kommuneplanlægningen understøtter den ønskede udvikling af landsbyer. Loven omfatter i udgangspunktet landsbyer med mellem 200 - 1000 indbyggere, men både mindre og større landsbyer kan medtages, hvis kommunerne ønsker det.

Loven er en opfølgning på den centrale anbefaling fra Udvalget for levedygtige landsbyer, som den daværende regering nedsatte i juli 2017. Udvalget kom med i alt 17 anbefalinger herunder den, at "... der i planloven indarbejdes en forpligtelse for kommunerne til i kommuneplanlægningen at foretage en strategisk planlægning for kommunens landsbyer og landområder."

Om metoden

Gennem et samarbejde med tre kommuner er der blevet udviklet en metode til strategisk planlægning for landsbyer. Fundamentet i metoden består af en grundig kortlægning og analyse af geografi, demografi og civilsamfund.

Den metode til strategisk planlægning for landsbyer, der præsenteres her, er udviklet og afprøvet i samarbejde med de tre kommuner, Holstebro, Vejen og Norddjurs Kommune. Metoden lægger først og fremmest op til en grundig kortlægning og analyse af geografi, demografi og civilsamfund. Herefter kan der laves en strategi for landsbyudvikling i kommunen, der tager stilling til udviklingen af hver enkelt landsby og opstiller differentierede målsætninger, delmål og virkemidler. Sidst men ikke mindst, kan der udvikles konkrete planer for de enkelte landsbyer.

I det følgende præsenteres metoden med hovedvægten lagt på: Kortlægning og analyse, der udfoldes over tre kapitler. Derefter følger et kapitel med eksempler på, hvorledes en kommune kan bruge en kortlægning og analyse til at formulere målsætninger, delmål og virkemidler samt et kapitel om: Løbende involvering af civilsamfundet.

Hvorledes kommunerne kan gå til konkret planlægning er til gengæld ikke udfoldet, da implementeringen af analyseresultaterne i den konkrete kommunale planlægning vil variere fra kommune til kommune.

Fakta: Regeringens udvalg for levedygtige landsbyer anbefalede, at kommunerne blev forpligtet til at foretage en vurdering af de enkelte landområder og landsbyers tilstand, udfordringer og muligheder i dialog med lokalsamfundet. Formålet er at få sikret en differentieret og målrettet udvikling af de enkelte landsbyer og landområder.

**Strategisk
landsbyplanlægning**

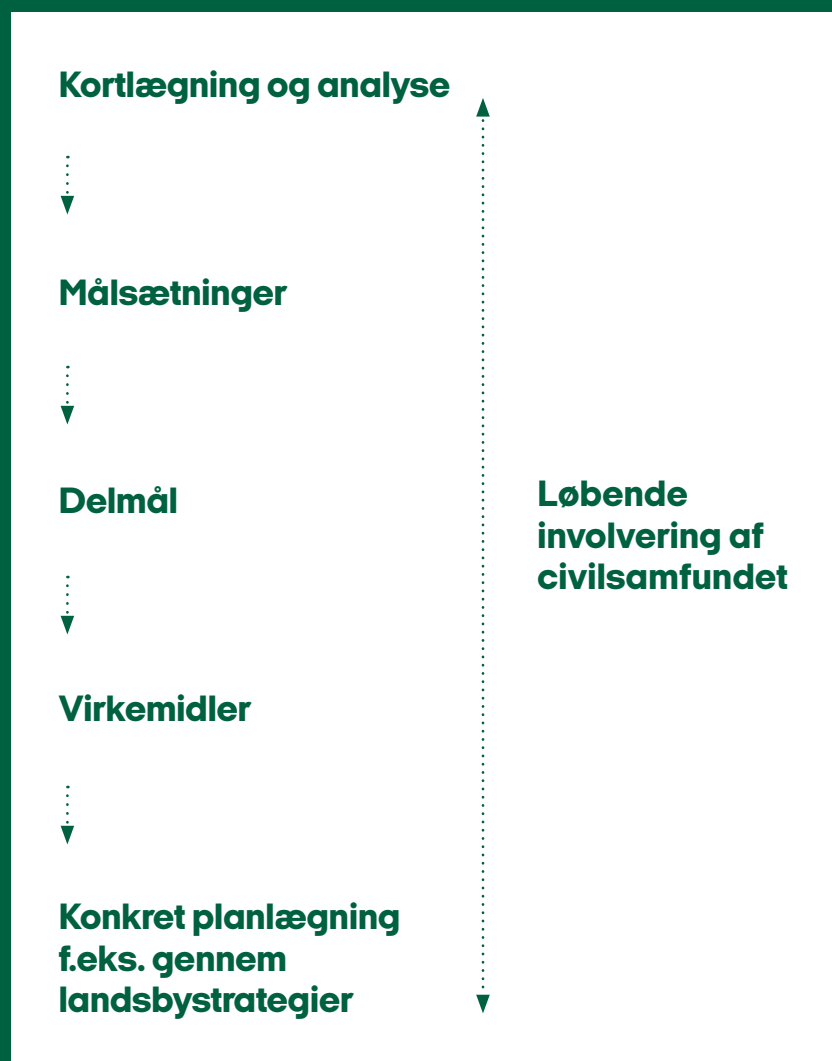
trin

for

trin

Strategisk landsbyplanlægning

At planlægge strategisk for landsbyer forstås i denne publikation som en langsigtet og helhedsorienteret planlægning, hvor kommunen fastlægger realistiske og differentierede målsætninger, delmål og virkemidler for landsbyerne med afsæt i civilsamfundsinvolvering og en data- og vidensbaseret analyse af de enkelte landsbyers muligheder, udfordringer og ressourcer.

Metoden - kort fortalt

Vægten i denne publikation ligger på kortlægning og analyse, der udfoldes over tre kapitler.

Derefter følger et kapitel om målsætninger, delmål og virkemidler samt et kapitel om behovet for et løbende fokus på involvering af civilsamfundet.

Metoden er blot én mulig tilgang til den strategiske landsbyplanlægning – der kan vælges mange andre.

Lovgivningen giver kommunerne metodefrihed.

Kortlægning og analyse

1. Kortlægning af geografiske og demografiske forhold

Kortlægningen af en række geografiske og demografiske indikatorer skal give et billede af de udfordringer og muligheder, som forskellige dele af kommunen står over for. Ved at lægge de geografiske og demografiske informationer fra kortlægningen sammen, fremkommer zoner med samme udfordringer og muligheder. Zonerne kan efterfølgende samles i større områder – typisk to til fire – der er kendetegnet ved samme udviklingsmønster. Efter inddelingen i områder analyseres data på landsbyniveau for at sikre de lokale nuancer.

2. Kortlægning af landsbyernes civilsamfundsstyrke

Kortlægningen af landsbyernes civilsamfundsstyrke giver et indblik i landsbyernes egne styrker og indikerer, hvor meget landsbyerne selv kan være med til at løfte den fremtidige udvikling. Den kvalitative kortlægning af civilsamfundsstyrken fører til en inddeling af landsbyerne i fire forskellige kategorier.

3. Landsbygrupper – samlet analyse af kortlægningerne

Ved at kombinere de geografiske og demografiske informationer fra trin 1 med civilsamfundsstyrken fra trin 2, kan landsbyerne inddeles i grupper med samme karakteristika inden for kommunens forskellige områder.

Mål, delmål og virkemidler

4. Identifikation af målsætninger, delmål og virkemidler

På baggrund af landsbygrupperingerne fra trin 3 og områdeinddelingen fra trin 1 kan der besluttes differentierede målsætninger for kommunens landsbyer. Derefter fastlægges delmål og virkemidler for landsbyerne under hensyntagen til landsbyernes individuelle forskelle. Tilsammen udgør dette kommunens strategi. Derefter kan der udarbejdes konkrete planer for de enkelte landsbyer.

Involvering

5. Civilsamfundsinvolvering

For at sikre opbakning til den endelige strategiske plan er det helt centralt at arbejde med en løbende involvering af landsbyernes civilsamfund i kortlægningen og grupperingen af landsbyerne. Hvilken involvering, der er behov for, varierer fra civilsamfund til civilsamfund.

1. Kortlægning af geografiske og demografiske forhold

En kortlægning af geografiske og demografiske forhold i kommunen kan give et billede af de udfordringer og muligheder, som forskellige dele af kommunen og dens landsbyer står over for.

Første skridt er at kortlægge de geografiske og demografiske forhold, som påvirker landsbyernes udviklingsmuligheder. Til det formål er der udvalgt en række indikatorer ud fra følgende to hovedkriterier:

- De skal relatere sig til den karakteristik af en levedygtig landsby, som Udvalget for levedygtige landsbyer præsenterede i deres anbefalinger til regeringen i 2018
- Der skal være umiddelbar datatilgængelighed.

I kortlægningen arbejdes med følgende indikatorer:

På tværs af kommunen

- Afstand fra skoler
- Afstand fra dagligvareindkøb
- Afstand fra større bysamfund og regionale jobmarkeder
- Boligpriser
- Demografisk sammensætning
- Ændring i indbyggertal.

På landsbyniveau

- Indbyggertal
- Ændring i indbyggertal
- Skoler og dagligvarebutikker
- Kulturmiljøer [ikke eksemplificeret i denne publikation, men det kan flere steder være relevant af screene landsbyernes kulturmiljøer f.eks. via SAK-metoden].

Kortlægningen af de geografiske og demografiske indikatorer skal give et billede af de udfordringer og muligheder, som forskellige dele af kommunen står over for. Ved at lægge de geografiske og demografiske informationer fra kortlægningen sammen, fremkommer zoner med samme udfordringer og muligheder. Zonerne kan efterfølgende samles i større områder – typisk to til fire – der er kendetegnet ved samme udviklingsmønster. Efter inddelingen i områder analyseres data på landsbyniveau for at sikre de lokale nuancer.

Herunder følger et eksempel på, hvordan den kortlægning i praksis kan se ud. Til formålet bruges en fiktiv kommune med adgang til kysten.

Kortlægning af geografi og demografi i praksis

Først kortlægges de geografiske forhold - dvs. afstand fra skoler og dagligvareindkøb. Dernæst afstand fra større bysamfund og regionale jobmarkeder samt boligpriser. Kommunen inddeles i zoner. [Kort 1-13.]

Efter den geografiske kortlægning af kommunen og inddeling i zoner beregnes demografi og befolkningsudvikling for de enkelte zoner. Zoner fastlægges endeligt. [Kort 14 -15.]

Ud fra zonerne er det nu muligt at foretage en overordnet inddeling af kommunen i områder med forskellige udfordringer og muligheder. [Kort 16.]

Herefter kortlægges geografi og demografi for de enkelte landsbyer inden for områderne - dvs. kortlægning på landsbyniveau af skoler, dagligvarebutikker og ændring i befolkningstal. [Kort 17.]

Basisservice: afstand fra skoler og dagligvarebutikker

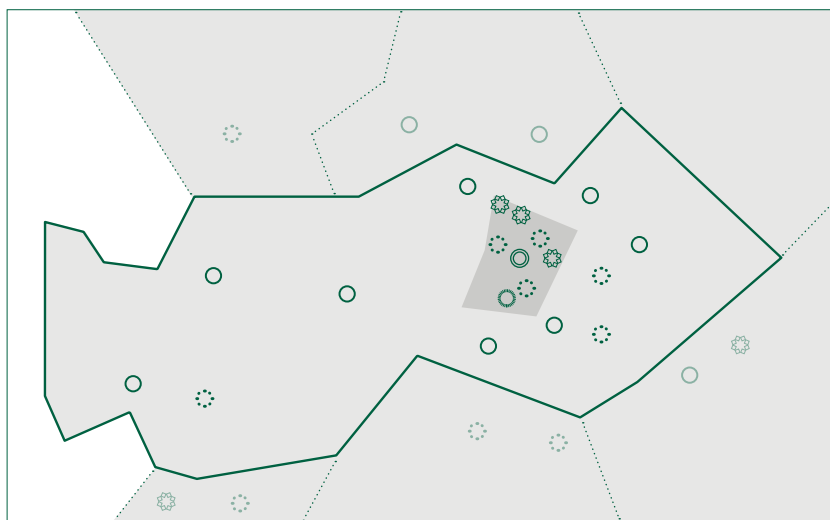
Skoler og dagligvarebutikker betragtes som de væsentligste indikatorer for basisservice. Ud fra en kortlægning af indkøbsmuligheder og skoler, kan kommunen kortlægge den lokale tilgængelighed til basisservice.

Der bør i kortlægningen skelnes mellem forskellige typer af byer afhængig af, hvilken service de tilbyder. Det betyder, at byer, der både har skole og indkøb, betegnes 'større servicebyer', mens byer, der kun har enten skole eller indkøb, betegnes 'mindre servicebyer'.

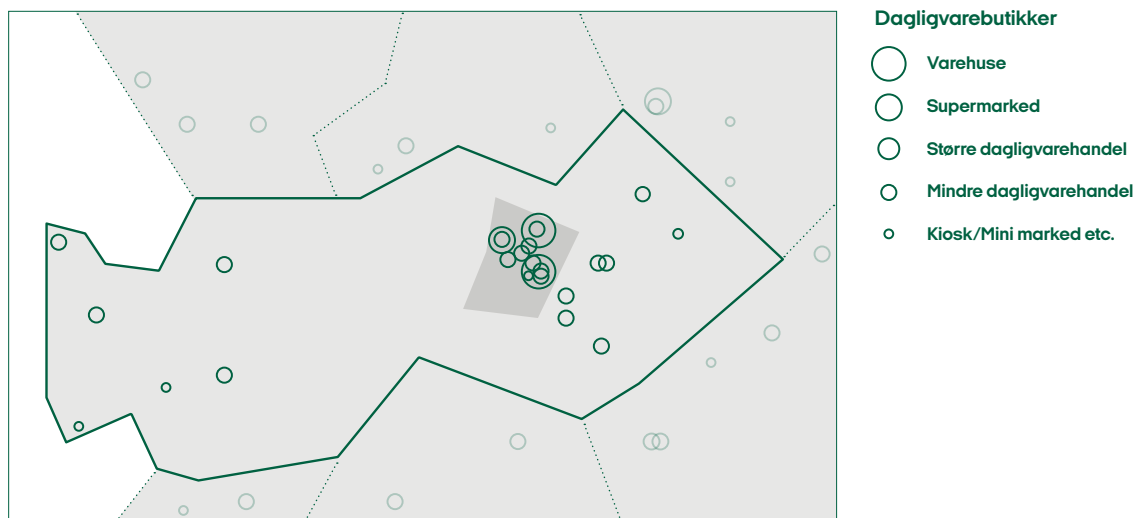
Der skelnes også mellem typen af skoler i kortlægningen – er der f.eks. tale om privat eller offentlige skoler, 0-6. klasse, friskole, efterskole mv.

Skoler

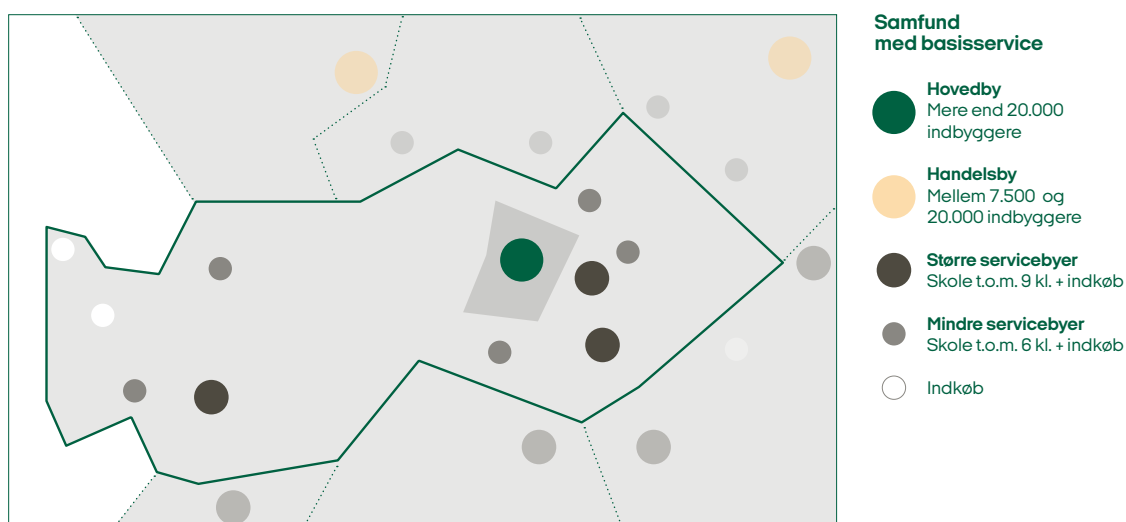
- **Friskole**
- **10.Klassecentre**
- **Folkeskole**
t.o.m. 5. 6. el, 7. klasse
- **Folkeskole**
t.o.m. 9. klasse

Kort 1. Beliggenhed af skoler i kommunen

Kort 2. Beliggenhed af dagligvarebutikker i kommunen

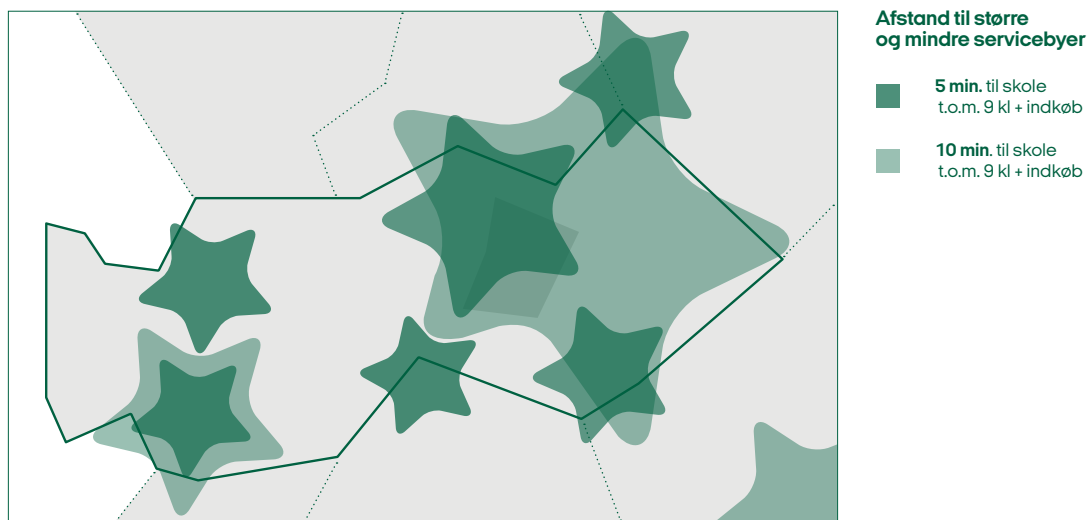

Kort 3. By- og lokalsamfund med basisservice - dvs. skole og/eller dagligvareforretning koblet til indbyggertal

Nu samles oplysningerne på ét kort (kort 4), der viser tilgængeligheden til basisservice, her målt som afstande i tid til by- og landsbysamfund. De lyse zoner på kort 4 er de områder, der ligger længst fra basisservices, mens de mørke zoner er bedst dækket.

Større bysamfund og regionale jobmarkeder

Næsten lige så væsentlig som adgangen til basisservice er afstanden til større bysamfund og regionale arbejdsmarkeder. Kortlægningen af disse indikatorer kan visualiseres som køretiden fra større bysamfund (hovedbyer eller større) og ud i det omgivende opland.

Kort 4. Tilgængelighed til basisservice målt som afstand i tid [5 og 10 minutters intervaller]

Kort 5. Afstand fra kommunens hovedby

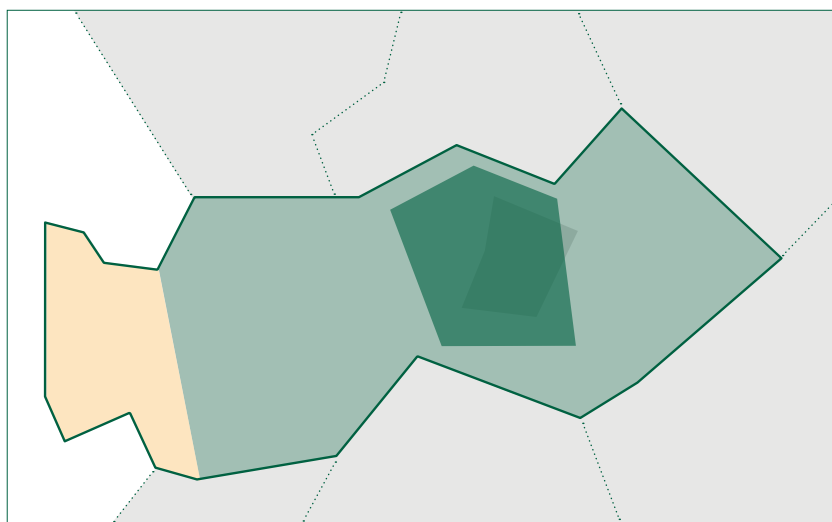
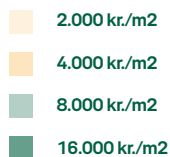
Boligpriser

Boligpriser er en væsentlig indikator for et områdes evne til at tiltrække og fastholde beboere og kan dermed være en tidlig indikator på områdets status ift. fremtidig bosætning.

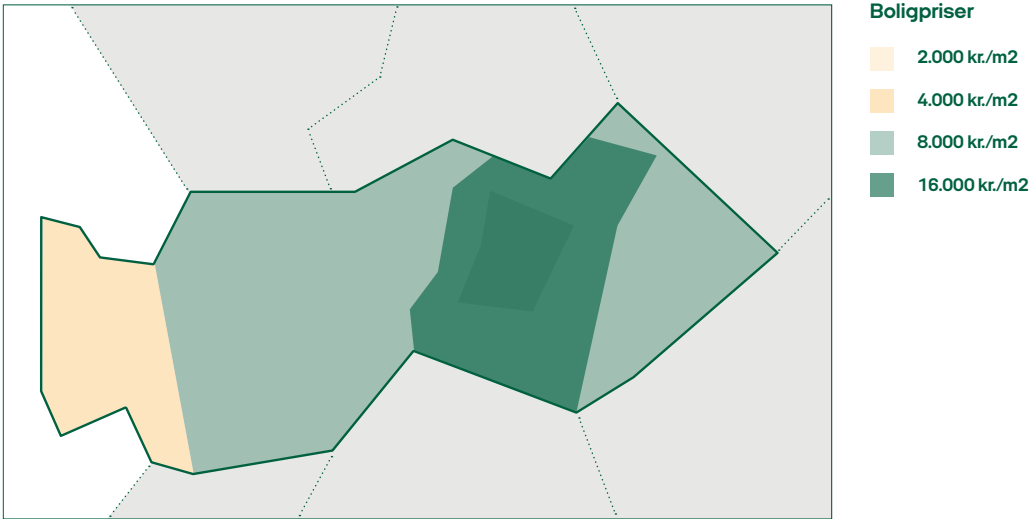
Zoner med boligpriser, som generelt ser ud til at falde over en årrække, er med god sandsynlighed også påvirket af affolkning.

Kortlægningen herunder viser gennemsnitlige boligpriser [kr. pr. m²] over tre perioder. De grønne og gule farvenuancer markerer zoner med omtrent gennemsnitlige boligpriser, sammenholdt med landsniveau, svarende til et almindeligt, solidt marked fra 6-8.000 kr. pr. m² op til 20-25.000 kr. pr. m².

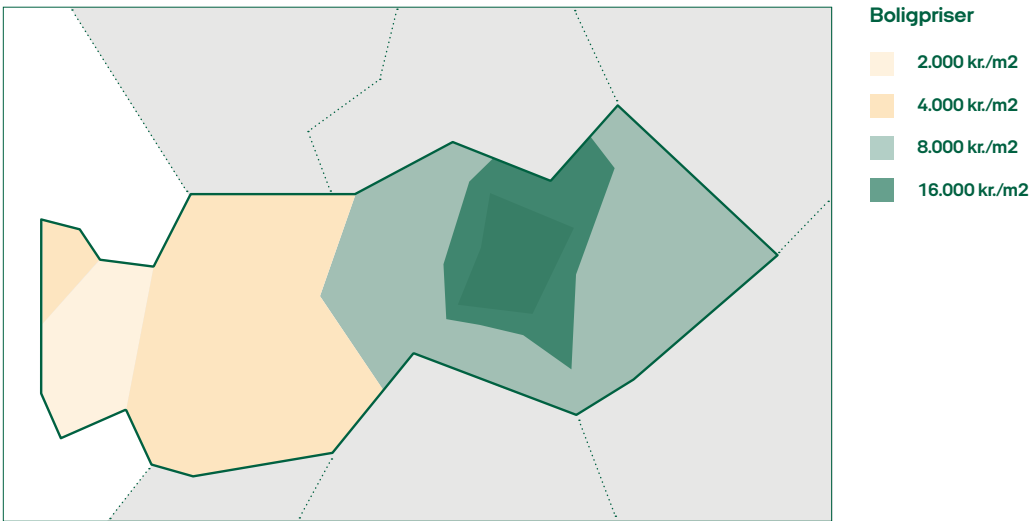
Boligpriser

Kort 6A. Udvikling i boligpriser fra 1995-2002

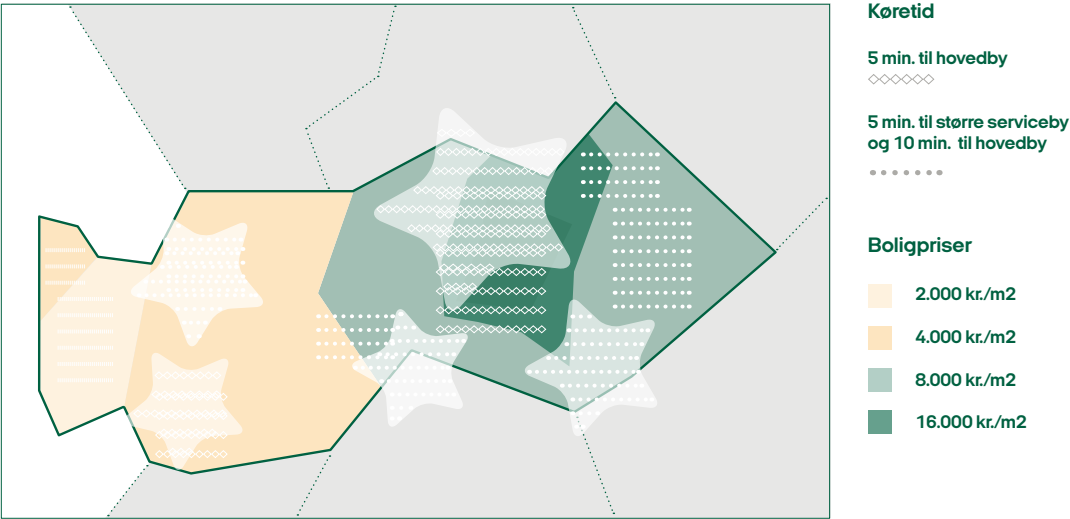
Kort 6B. Udvikling i boligpriser fra 2003-2010

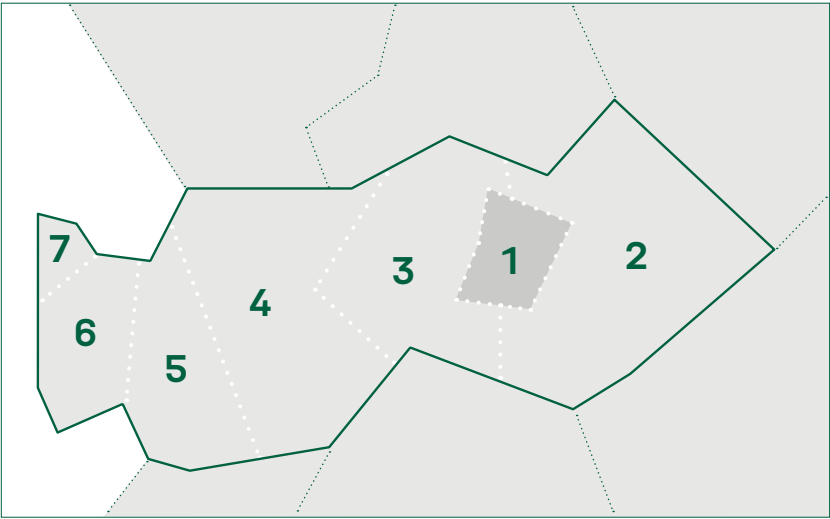
Kort 6C. Udvikling i boligpriser fra 2011-2018

Opsamlingskort med tilgængelighed til basisservices, større bysamfund, jobmarked og boligpriser.

Det er tid til at samle kortlægningerne af basisservice, køretidsafstande og boligpriser i ét kort. Kort 7 giver en indikation af, hvilke zoner der ligger tæt på basisservice, afstande til større byer og jobmarkeder, samt boligmarkedets udvikling. Ud fra informationerne på kort 7 kan kommunen inddeles i zoner med samme geografiske karakteristika i kort 8.

Kort 7. Opsamlingskort med tilgængelighed til basisservices, køretidsafstande og boligpriser

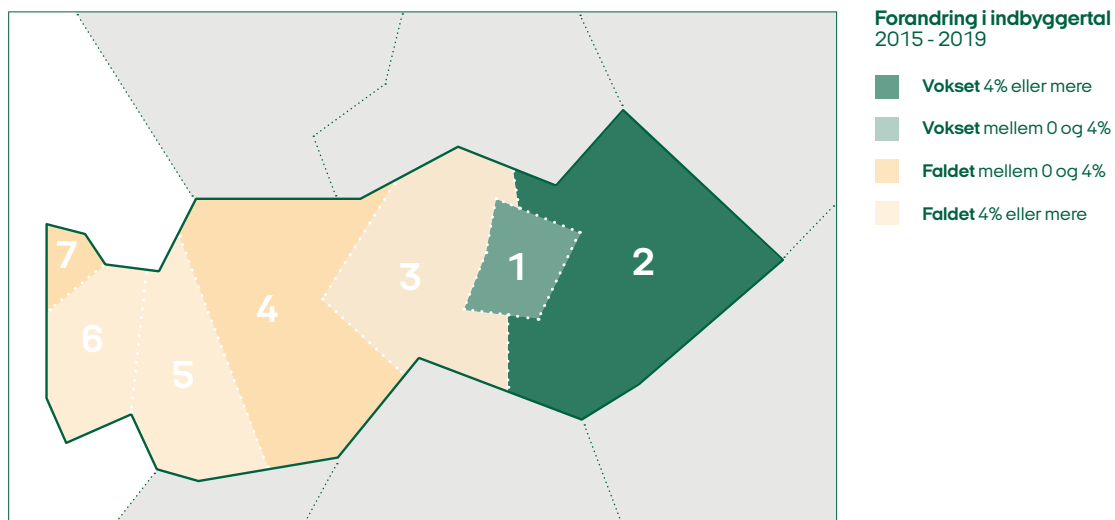
Kort 8. Zoner med forskellige geografiske karakteristika optegnet på typografisk kort

Demografiske forhold – ændring i indbyggertal

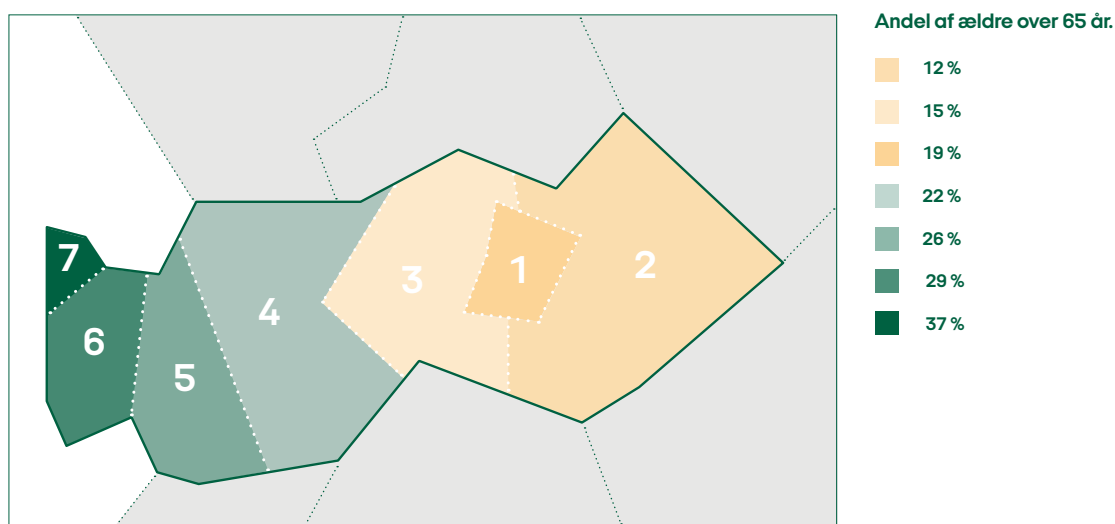
Nu kortlægges de seneste års forandringer i indbyggertal i kommunens forskellige zoner i kort 9. Med zonekortet som baggrund kan også den demografiske udvikling for zonerne beregnes. På kort 10 er som eksempel vist den demografiske udvikling for ældre over 65 år.

Zonerne fastlægges herefter endeligt på baggrund af en fælles drøftelse i kommunen omkring kortlægningen af de geografiske og demografiske data.

Zonerne bør efterfølgende tegnes op som GIS-baserede arealer til brug for yderligere beregninger.

Kort 9. Befolkningsudvikling – ændring i indbyggertal

Kort 10. Demografi – ældre over 65 år

Opdeling i større områder

Ud fra zonerne er det nu muligt at foretage en overordnet inddeling af kommunen i områder med forskellige udfordringer og muligheder. Inddelingen i større geografiske områder sker for at kunne arbejde realistisk og helhedsorienteret med udviklingen.

Inddelingen i større områder sker med udgangspunkt i en analyse af zonernes karakteristika og fører i dette tilfælde til en inddeling af kommunen i tre større områder med forskellige udfordringer og muligheder jf. kort 11:

Område 1

Tilflytning, stabile boligpriser - mindre afstande til basisservice.

Område 2

Fraflytning, stigende boligpriser, større afstande til basisservice og regionalt jobmarked samt nedgang i befolkningstal og en aldrende befolkning.

Område 3

En kystzone med faldende boligpriser og en aldrende befolkning, men også med et særligt turismepotentiale.

Det skal her understreges, at alle kommuner vil have et eller flere områder med større befolkningsnedgang og lavere huspriser end andre områder, men at det ikke nødvendigvis betyder, at alle kommuner har socioøkonomisk udfordrede områder.

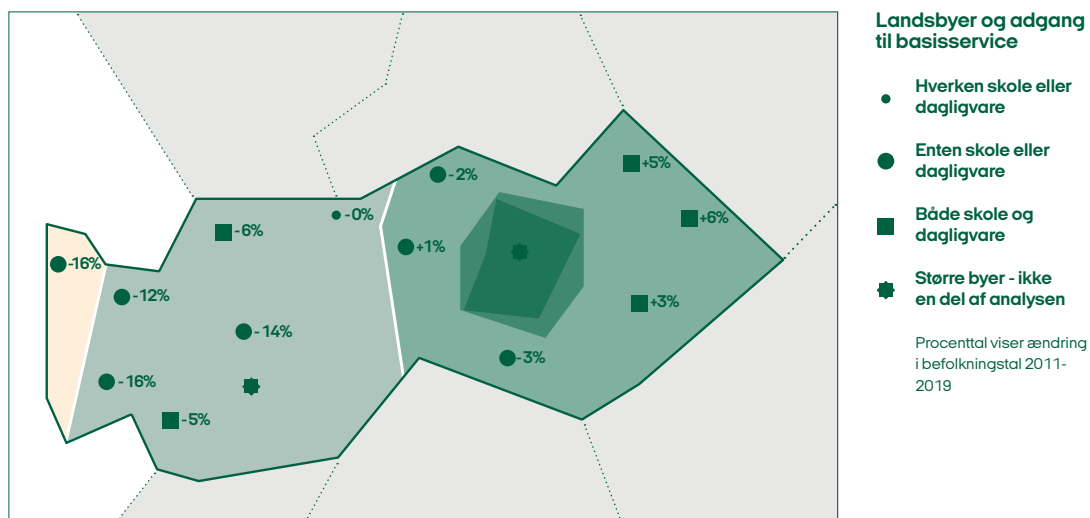
Kort 11. Inddelingen i tre områder ud fra kortlægningen af geografiske og demografiske informationer

Kortlægning på landsbyniveau af skoler, dagligvarebutikker, ændring i befolkningstal og kulturmiljøer

Efter en inddeling af kommunen i større områder kortlægges geografi og demografi for de enkelte landsbyer. Her kan det være relevant også at se på til- og fraflytning, da der kan være landsbyer, som har stor tilflytning, men samtidig befolkningstilbagegang.

Det kan samtidig være relevant at kortlægge landsbyernes kulturmiljøer. Dette kan gøres gennem SAK-metoden, der er udviklet af Arkitektskolen Aarhus. Screeningen kan pege på de kvaliteter og potentialer, som den byggede kulturarv udgør i landsbyerne og kan tilføjes som endnu et informationslag om den enkelte landsby.

Landsbyerne her på kortet er angivet med befolkningsændring fra perioden 2011–2019, men andre perioder kan også være væsentlige at medtage. Tallene for befolkningsændringen vil typisk skulle tolkes med forbehold for, at der i landsbyerne er tale om meget små populationer over en kort årrække. Dette gælder særligt for de mindre landsbyer, idet ganske få til- og fraflytninger kan forskyde balancen markant.

Kort 12. Opsamlingskort med geografiske og demografiske informationer inkl. landsbyinformation vedr. angivelse af skoler og dagligvarebutikker

2. Kortlægning af civilsamfundsstyrke

En kortlægning af landsbyernes civilsamfund giver et indblik i landsbyernes egne styrker og indikerer, hvor meget landsbyerne selv kan være med til at løfte den fremtidige udvikling. Kortlægningen fortæller samtidig kommunen noget om, hvordan samarbejdet med den enkelte landsby kan tilrettelægges.

For at vurdere landsbyernes levedygtighed er der brug for at supplere den geografiske og demografiske kortlægning med viden om styrken af de lokale civilsamfund. Næste skridt er derfor at kortlægge styrken af civilsamfundet i kommunens landsbyer. Til det er der igen udvalgt en række indikatorer ud fra kriterierne om datatilgængelighed og relevans i forhold til rapporten fra Udvalget for levedygtige landsbyer.

I alt er udvalgt syv indikatorer. Tilsammen indfanger de ikke alt, men dog en signifikant del af civilsamfundets styrke. Indikatorerne siger noget om borgernes engagement i landsbyen ved at se på foreningsliv, fællesskab, aktiviteter og initiativer.

Syv indikatorer til kortlægning af civilsamfundsstyrke

- Engagement og frivillighed
- Foreninger og uformelle organiseringer
- Lokalsamfundsorienterede virksomheder
- Samarbejdskultur
- Faciliteter i landsbyen
- Fællesskab
- Landsbyens potentialer.

Når kommunens landsbyer er kortlagt med udgangspunkt i de syv indikatorer, kan landsbyerne inddeles i fire civilsamfundskategorier, der indikerer, hvor aktivt civilsamfundet er. Der er i denne sammenhæng et hierarki mellem indikatorerne, hvor særligt de to første indikatorer er centrale for, at kunne tale om meget aktive civilsamfund.

Det er vigtigt at understrege at civilsamfundskategorien alene siger noget om styrken i forhold til at løfte en udvikling af landsbyen. Den siger ikke noget om, hvorvidt landsbyen er et godt sted at leve og bo. Det handler om, at det fra et kommunalt planlægningsperspektiv er vigtigt at være tydelig omkring hvilke ressourcer en landsby selv har i forhold til at løfte en fremtidig udvikling.

De fire kategorier af civilsamfund er:

Meget aktive civilsamfund

Meget aktive civilsamfund er kendetegnet ved en stærk engagementskultur, nogen tilgang af nye frivillige kræfter og stærkt lokalt samarbejde. Initiativer og nye projekter for at udvikle landsbyen initieres både gennem foreninger, uformelle organiseringer og/eller lokalt forankrede virksomheder. De meget aktive civilsamfund har ofte gode og brugbare faciliteter, som ofte delvist vedligeholdes af borgerne selv.

Aktive civilsamfund

De aktive civilsamfund er kendetegnet ved få ildsjæle og godt samarbejde på tværs af civilsamfundsaktørerne. Ofte spiller de klassiske foreninger den største rolle som drivkraft for landsbyens udvikling, og faciliteterne er ofte af middel kvalitet.

Mindre aktive civilsamfund

De mindre aktive civilsamfund er kendetegnet ved et relativt lavt lokalt engagement og en svag samarbejdskultur. Landsbyens udvikling er ofte afhængig af borgerforeningen (eller lign.), og der er få lokale virksomheder og få faciliteter.

Stille civilsamfund

De stille civilsamfund er kendetegnet ved et lille lokalt engagement, ofte ringe kontakt til kommunen og få aktive lokale foreninger. Der findes ganske få årlige arrangementer, der skaber fællesskab, ingen aktive lokale virksomheder og ofte ingen eller få dårlige faciliteter.

Herunder følger et eksempel på, hvordan den kortlægning kan gribes an i praksis. Udgangspunktet er igen en fiktiv kommune med adgang til kysten.

Fakta: Civilsamfundet betragtes som en af samfundets tre sektorer, hvor de to øvrige er staten/det offentlige og markedet/det private erhvervsliv. De fleste borgere er på en eller anden måde en del af landsbyens civilsamfund gennem deres engagement i foreninger, borgerforeninger, sports-, fritids- og kulturforeninger, uformelle projekter og/eller lokale virksomheder, som alle på hver sin måde spiller en særlig rolle for landsbyens udvikling.

Kortlægning i praksis

For at kortlægge civilsamfundets styrke skal landsbyerne screenes. Det kan ske ved at udsende et spørgeskema til kommunens landsbyer. De syv indikatorer for et civilsamfunds styrke er i dette eksempel omsat til et kvantificerbart spørgeskema. Screeningen gennem spørgeskemaet skal bruges til en indledningsvis inddeling af landsbyerne – ikke til at få en fuldstændig viden om de enkelte landsbyer.

Spørgeskemaundersøgelse af civilsamfundets styrke

Spørgeskemaet er bygget op af både kvalitative og kvantitative spørgsmål. Ved de kvantitative spørgsmål er der angivet svarmulighederne 0-3, hvor 0 er den laveste score og 3 er den højeste. Se det fulde skema på realdania.dk

Skemaet skal udfyldes af landsbyen, f.eks. af borgerforeningen eller lokalrådet. Det kan også være kommunens landdistriktskonsulent, der besvarer spørgsmålene. Uanset hvem, der svarer på spørgeskemaet, skal det ske i et samarbejde med borgerne, for det er afgørende for kvaliteten af kortlægningen, at borgerne inddrages aktivt.

Når svarene er kommet ind, skal de systematiseres. Til det formål er der - i forhold til den kvantitative del af spørgeskemaet - udviklet en skabelon, der krydser de numeriske svar på skalaen fra 0-3 med en farveskala fra grøn til gul. Farveskalaen knytter an til de fire typer af civilsamfund.

 Meget aktive civilsamfund

 Mindre aktive civilsamfund

 Aktive civilsamfund

 Stille civilsamfund

Spørgeskemaundersøgelse af civilsamfundets styrke

1. Engagement og frivillighed

1.1 Er der generelt et bredt forankret engagement i byen? [F.eks. i modsætning til at få ildsjæle driver eventuelle aktiviteter i landsbyen]

1.2 Kommer der løbende nye frivillige kræfter til foreningerne og landsbyens øvrige organiseringer?

2. Foreninger og uformelle organiseringer

2.2 Har landsbyen foreninger, der udviser særligt lokalt engagement, og dermed spiller en særlig rolle for landsbyens udvikling?

2.3 Har landsbyen uformelle organiseringer, der udviser særligt lokalt engagement, og dermed spiller en særlig rolle for landsbyens udvikling?

2.4 Nævn gerne specifikt navnet på landsbyens lokale borgerforening og/eller lokalråd, og hvor mange medlemmer har den/det ca.?

3. Lokalsamfundsorienterede virksomheder

3.1 Har landsbyen borgerdrevne organisationer, der spiller en særlig rolle for landsbyens udvikling? [F.eks. brugsforeninger, delebilsordninger, anpartsselskaber der foretager nedrivninger af tomme bygninger eller lign.]

3.2 Har landsbyen virksomheder, som spiller en særlig rolle lokalt? [F.eks. lokale håndværkervirksomheder, der udvikler byen, landmænd, der opkøber faldefærdige bygninger og river dem ned, mv.]

4. Samarbejdskultur

4.1 I hvilken grad arbejder de forskellige typer af aktører og organiseringer sammen om projekter, der er forankret i landsbyen?

4.2 Arbejder foreningerne og/eller virksomhederne sammen med kommunen?

5. Faciliteter

5.1 Bruges landsbyens faciliteter som mødesteder?

5.2 I hvor høj grad tager borgerne ejerskab og vedligeholder landsbyens faciliteter?

5.3 Hvilke faciliteter fungerer som mødesteder i landsbyen - og hvordan? [Et mødested kan både være en konkret facilitet f.eks. forsamlingshus, men også 'foran Brugsen', 'parkeringspladsen ved skolen' og 'ved kirken']

6. Fællesskab

6.1 I hvilken grad synes du, der er et stærkt fællesskab i landsbyen?

7. Landsbyens potentialer

7.1 Hvad er landsbyens særlige potentiale[r]? Nævn 1-4 af de største/mest oplagte potentialer for landsbyen?

7.2 Hvad er landsbyens særlige udfordring[er]? Nævn 1-4 af de største udfordringer som landsbyen står overfor?

7.3 Hvordan er landsbyens [civilsamfunds] udvikling generelt? [F.eks. om nye initiativer bliver løbende sat i gang, og flere og flere borgere engagerer sig i byens udvikling]

7.4 Opleves landsbyen generelt som en god landsby?

I skema 2 og 3 er givet et eksempel på henholdsvis en tom og en udfyldt skabelon for alle kommunens landsbyer. Et aktivt civilsamfund forudsætter generelt høje vurderinger - dvs. meget grønt, og særligt, at landsbyen ligger højt på de indikatorer, der handler om bredden og styrken i både engagement og frivillighed samt foreninger og uformelle organisationer.

3 2 1 0 I screeningen vægtes Engagement og frivillighed højest, dernæst Foreninger og uformelle organisationer, dernæst Lokale virksomheder, dernæst Samarbejdskultur, dernæst Faciliteter og til sidst Fællesskab. Det vil sige, at jo flere grønne point landsbyen scorer, og de ligger mod venstre - jo mere aktiv er landsbyen. Vurdering fra screening 0-3 (0 er lavest)											
5 PARAMETRE	Engagement og frivillighed		Foreninger og uformelle organisationer		Lokalorienterede virksomheder		Samarbejdskultur		Faciliteter		Fælles- skab
Landsbynavn (Indbyggertal) + Rating ved workshop og screening	Andel engagerede borgere i landsbyens udvikling	Løbende nye frivillige kræfter til foreningslivet	Foreninger der spiller en særlig rolle ift. landsbyens udvikling	Uformelle organisationer der spiller en særlig rolle ift. landsbyens udvikling	Borgerdrevne organisationer der spiller en særlig rolle	Virksomheder der spiller en særlig rolle lokalt	Samarbejdet lokalt	Samarbejdet med kommunen	Faciliteterne bruges som mødesteder	Ejerskab over faciliteter	Stærkt fællesskab i landsbyen
[xxx] [xx] Meget aktivt											
[xxx] [xx] Aktivt											
[xxx] [xx] Mindre aktivt											
[xxx] [xx] Stille											
Svømmuligheder [Sæt streg under svar]	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	Nej, kan selv: 3 I høj grad: 2 I nogen grad: 1 I mindre grad: 0	I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Slet ikke: 0

Skema 2. Eksempel på en tom skabelon til vurdering af civilsamfundsstyrke i landsbyer mellem 200-1000 indbyggere

5 Parametre	Engagement og frivillighed		Foreninger og uformelle organiseringer		Lokalorienterede virksomheder		Samarbejdskultur		Faciliteter		Fælles- skab
Spørgsmål	Andel engagerede borgere i landsbyens udvikling	Lebende nye frivillige kræfter til foreningslivet	Foreninger der spiller en særlig rolle ift. landsbyens udvikling	Uformelle organiseringer der spiller en særlig rolle ift. landsbyens udvikling	Borgerdrevne organiseringer der spiller en særlig rolle	Virksomheder der spiller særlig rolle lokalt	Samarbejdet lokalt	Samarbejdet med kommunen	Faciliteterne bruges som mødesteder	Ejerskab over faciliteter	Stærkt fælleskab i landsbyen
	Landsbynavn (Indbyggertal) + Civilsamfunds-styrke										
Aby [516] Meget aktivt	3	3	3	3	1	3	3	1	2	2	3
Bby [1048] Meget aktivt	2	1	3	3	3	2	3	2	2	2	2
Cby [420] Meget aktivt	2	2	3	2	2	3	3	1	2	2	2
Dby [997] Meget aktivt	3	1	3	2	1	3	3	1	2	3	3
Eby [387] Meget aktivt	3	1	3	1	1	3	3	1	2	3	3
Fby [386] Aktivt	2	2	3	3	0	2	3	1	2	2	3
Fby [237] Aktivt	3	2	3	0	1	0	3	2	1	2	3
Gby [210] Aktivt	2	2	3	1	2	2	2	2	2	2	2
Hby [399] Aktivt	2	2	3	3	2	0	2	1	2	1	2
Iby [207] Aktivt	3	2	3	2	1	0	3	2	2	2	3
Iby [662] Aktivt	2	2	3	3	2	0	2	1	2	1	2
Kby [274] Aktivt	2	2	3	2	1	1	3	1	2	2	2
Lby [443] Aktivt	2	1	3	3	1	2	2	1	2	2	2
Mby [578] Aktivt	2	1	3	3	1	1	2	1	1	2	2
Nby [220] Mindre aktivt	2	2	2	3	0	2	1	1	2	2	3
Oby [193] Mindre aktivt	2	1	3	3	1	0	2	1	2	2	2
Pby [698] Mindre aktivt	2	1	3	3	1	0	2	2	1	2	2
Qby [193] Mindre aktivt	2	1	2	2	0	1	0	1	2	1	1
Rby [304] Mindre aktivt	2	1	1	2	0	1	0	1	2	1	1
Sby [193] Stille	2	1	2	2	0	0	0	1	1	1	1
Tby [266] Stille	2	1	1	2	0	1	1	1	2	2	1
Uby [230] Stille	2	1	1	0	0	2	1	0	2	2	1
Svarmuligheder	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 Nej: 0	I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 Nej: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Nej: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Nej: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Nej: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Nej: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Ingen grad: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Ingen grad: 0	Nej, kan selv: 3 I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 1 I mindre grad: 0	I høj grad: 2 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 Ingen grad: 0	I høj grad: 3 I nogen grad: 2 I mindre grad: 2 I mindre grad: 1 I mindre grad: 0

Skema 3. Eksempel på en udfyldt skabelon til vurdering af
civilsamfundsstyrke i landsbyer mellem 200-1000 indbyggere

Den udfyldte skabelon er udgangspunktet for den videre analyse, hvor den kvalitative del af spørgeskemaet inddrages sammen med anden viden fra f.eks. kommunale workshops. Det er herefter muligt at inddele kommunens landsbyer i de fire kategorier: Meget aktive, aktive, mindre aktive og stille civilsamfund.

Når landsbyerne er inddelt i kategorier, er det muligt at kombinere civilsamlundsstyrken med den kortlægning af geografi og demografi jf. kort 13.

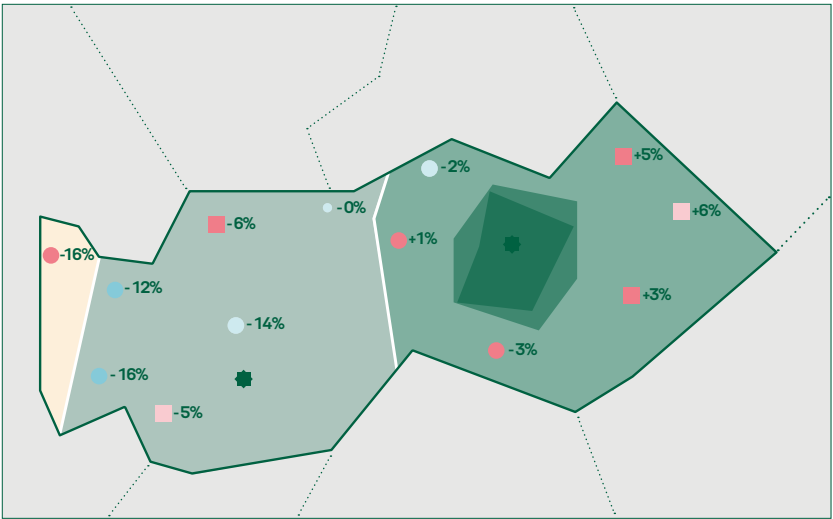
Et godt råd: Der er en risiko for, at screeningen ikke kan fange alle nuancerne i civilsamlundene, og at nogle landsbyer derfor ikke bliver 'vurderet' korrekt. Inddelingen i kategorier skal derfor altid betragtes som et led i en bredere borgerinvolveringsproces.

Civilsamlundsstyrke

- Meget aktive civilsamlund
- Aktive civilsamlund
- Mindre aktive civilsamlund
- Stille civilsamlund

Landsbyer og adgang til basisservice

- Hverken skole eller dagligvare
- Enten skole eller dagligvare
- Både skole og dagligvare
- Større byer - ikke en del af analysen

Kort 13. Kortlægning af civilsamlundsstyrken i kommunens landsbyer og ændring i indbyggertal. Procenttal viser ændring i befolkningstal 2011-2019

Kendetegn

Eksempler på typiske aktiviteter i de fire kategorier af civilsamfund

Et meget aktivt civilsamfund tager aktiviteterne et skridt videre og bruger aktiviteter og fællesskaber til at skabe organiseringer, som tager et ekstraordinært ansvar i forhold til landsbyens udvikling. F.eks. gennem borgerinvesteringer og de lokale virksomheder, der spiller en vigtig rolle for den lokale udvikling.

Et aktivt civilsamfund har et aktivitets- og foreningsliv som aktivt understøtter landsbyfællesskabet. Der er et rimeligt udbud af formelle idræts- og kulturaktiviteter, og der eksisterer mere uformelle klubber og/eller organiseringer, som gør noget ekstra for landsbyen. I et aktivt civilsamfund bidrager de lokale virksomheder til tider også til landsbyens udvikling.

Et mindre aktivt civilsamfund har arrangementer af samme karakter som et stille civilsamfund. Her ses dog en øget grad af aktivitet i form af f.eks. borgerforeningen, der forholder sig til byens udvikling. I det stille civilsamfund bliver der sørget for snerydning, græsslåning af fælles arealer osv., men antallet af frivillige er begrænset, og det er derfor også begrænset, hvilke og hvor omfattende initiativer der kan realiseres.

Et stille civilsamfund kan have forskellige fællesskabsbaserede aktiviteter, som f.eks. juletræstænding, høstfest og fællesspisning, der ofte har en bred opbakning hos borgerne. Dog planlægges arrangementerne oftest af den samme lille gruppe engagerede borgere. Arrangementerne har en positiv betydning for oplevelsen af at høre til i et fællesskab, men de har ikke betydning for byens udvikling.

3. Landsbygrupper – samlet analyse af kortlægningerne

Ved at koble kortlægningen af kommunens geografi og demografi med civilsamfundsstyrken bliver der skabt et overblik over de enkelte landsbyers muligheder og udfordringer.

Ved at koble de kortlægninger der er foretaget i trin 1 og trin 2, kan kommunen nu inddеле sine landsbyer i grupper med samme karakteristika. Grupperingen skaber overblik og kan bruges som afsæt for de endelige strategiske målsætninger, delmål og virkemidler for hver landsby.

Her kommer et eksempel på, hvordan en samlet analyse af kortlægninger og landsbygruppering i praksis kan se ud. Udgangspunktet er, som de i de foregående afsnit, en fiktiv kommune med adgang til kysten.

Landsbygrupper

1: Landområde med tilknytning til by-, kultur- og handelsliv

En landsbygruppe med **meget aktive** civilsamfund

En landsbygruppe med **aktive** civilsamfund

2: Landområde

En landsbygruppe med **meget aktive** civilsamfund

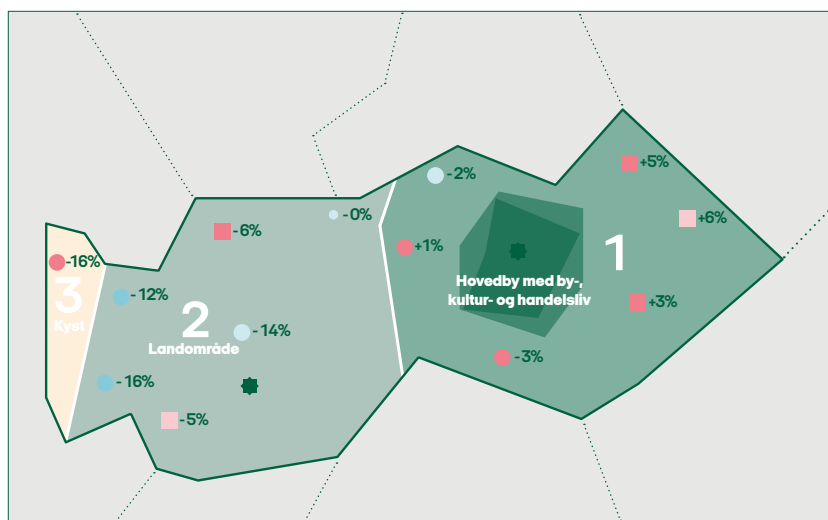
En landsbygruppe med **aktive** civilsamfund

En landsbygruppe med **mindre aktive** civilsamfund

En landsbygruppe med **stille** civilsamfund

3: Kystområde

En landsbygruppe med **meget aktive** civilsamfund

Kort 14. Kommunens syv landsbygrupper fordelt i de tre områder

Samlet analyse af kortlægninger og landsbygruppering i praksis

Landsbyerne kan inddeles i grupper ved at kombinere civilsamfundsstyrken med den overordnede inddeling af kommunen i områder. I vores fiktive eksempel fik vi i kortlægningen opdelt kommunen i tre områder - et område præget af tilflytning, et andet udfordret af fraflytning og et tredje med turisme-potentiale.

Når kortlægningen fra trin et og trin to kobles sammen, opstår nu syv grupper af landsbyer jf. kort 14. I område 1 er der to grupper - en landsbygruppe med aktive civilsamfund og en med meget aktive civilsamfund. I område 2 er der fire grupper (alle fire typer af civilsamfund) og endelig er der en enkelt landsby i område 3 med et meget aktivt civilsamfund.

Med grupperingen skabes et kort, hvor landsbyerne er samlet på baggrund af en række fælles karakteristika. Inddeling i landsbygrupper er udgangspunktet for at opstille differentierede målsætninger for udviklingen af kommunens landsbyer, og det er dermed også udgangspunktet for en endelig strategisk plan.

På dette tidspunkt i metoden skal kommunen være opmærksom på, at metoden giver mange datalag og inddelinger. En kommune, der f.eks. er inddelt i tre områder med fire kategorier af civilsamfund inden for hvert af de tre områder, kan teoretisk stå med hele 12 landsbygrupper. Og grupperingen er endda blot et udgangspunkt - der er stadig behov for at tage individuelle hensyn og justeringer i forhold til den konkrete kontekst f.eks. ved at inddrage en screening af kulturmiljøet. Derfor er det nødvendigt, at kommunen også foretager en individuel vurdering af, hvordan det bedst giver mening at gruppere landsbyerne, når der skal besluttet delmål og virkemidler. Det handler om at være realistisk ift. økonomi og ressourcer.

Erfaringer fra de tre samarbejdskommuner

Gennem samarbejdet med de to landkommuner og yderkommunen kan vi se en række tendenser i forhold til landsbyernes udfordringer og muligheder.

Vi har generelt set, at det er de små landsbyer, der oplever en befolkningstilbagegang og særligt de mindste af disse. Og vi har set, at skoler og dagligvarebutikker lukker i de områder, hvor befolknings-tilbagegangen sætter ind, særligt i de landsbyer, der ligger længst væk fra de større byer og infrastrukturelle hovedårer.

Vi har også set, at jo tættere landsbyerne ligger på et regionalt arbejdsmarked, og jo bedre adgang de har til basisservices som skoler og dagligvarebutikker, desto højere er huspriserne, og befolkningsudviklingen kan fastholdes eller stige.

Enkelte landsbyer i områder langt fra basisservice og arbejdsmarked klarer sig dog relativt godt, typisk på grund af enten et aktivt civilsamfund eller særlige kulturmiljøer eller naturkvaliteter.

4. Målsætninger, delmål og virkemidler

Med afsæt i kortlægningerne og analysen er det nu muligt at lave en strategi for landsbyudvikling, der opstiller differentierede målsætninger, delmål og virkemidler. Målsætninger og delmål er de langsigtede retningslinjer, som kommunen og landsbyerne skal anvende i den konkrete planlægning.

Nu er det tid til at opstille differentierede målsætninger, delmål og virkemidler med udgangspunkt i kortlægningerne og analysen. Målsætningerne skal være langsigtede og realistiske. Det er vigtigt, at kommunen sikrer en sammenhæng mellem de strategiske mål og de midler og ressourcer, som kommunen har til rådighed.

Der findes en lang række virkemidler, der kan tages i brug, når de overordnede målsætninger og delmål er fastlagt. Det afgørende er her, at virkemidlerne anvendes strategisk, det vil sige som redskaber til realisering af de fastlagte delmål og den overordnede målsætning. Det er ligeledes afgørende, at kommunen opstiller virkemidler til samtlige grupper af landsbyer og ikke kun fokuserer på landsbyerne i vækst, eller dem med de mest aktive civilsamfund. En samlet strategi skal også rumme delmål og virkemidler for de stille landsbyer og dem, der oplever negativ vækst og befolkningstilbagegang.

Virkemidler

Eksempler på virkemidler, der kan tages i brug i kommunerne

Politikker og strategier

- Landdistriktspolitik og landdistriktsudvalg
- Selvstændige politikker.

Organisering af kommuner og civilsamfund

- Borgerforeninger, lokalråd mv.
- Landdistriktskonsulenter
- Lokale udviklingsplaner (LUP)
- LAG (Lokale Aktionsgrupper).

Mobilisering af forskellige civilsamfundstyper

- Kommunikativ involvering
- Workshopbaseret involvering
- Projektbaseret involvering
- Selvstyrende involvering.

Fysisk planlægning

- Afgrænsning af landsbyer
- Omdannelseslandsbyer
- Landzonelokalplaner
- Byzonelokalplaner
- Ophævelse af forældede lokalplaner.

Andre virkemidler

- Byggemodning
- Udvikling af alternative boligformer
- Nedrivnings- og renoveringsmidler
- Flexbolig og bopælspligt
- Erhvervsfremme i landsbyskala
- Forudsigelighed om offentlig service
- Adgang til natur
- Kollektiv trafik
- Alternative transportmuligheder
- Landsbyklynger
- Sammenlægning af faciliteter og aktiviteter
- Puljer i kommunerne
- Landdistriktspuljen.

Her følger et eksempel på, hvordan differentierede målsætninger, delmål og virkemidler i praksis kan se ud.

Differentierede målsætninger, delmål og virkemidler i praksis

I den fiktive kommune er der identificeret tre områder: ét område med tilflytning stabile boligpriser og mindre afstande til basisservice og regionalt jobmarked, ét med stigende boligpriser, større afstande til basisservice og regionalt jobmarked samt nedgang i befolkningstal og en aldrende befolkning og endelig et område med faldende boligpriser og en aldrende befolkning, men med et stort turismepotentiale. Differentierede målsætninger for de tre områder kunne være:

Målsætning for område 1

Understøtte en positiv befolkningsudvikling i landsbyerne.

Målsætning for område 2

Modvirke de negative effekter ved befolkningstilbagegangen i landsbyerne.

Målsætning for område 3

Understøtte den fortsatte udvikling af turismen.

Derefter formuleres delmål og endelig virkemidler for de landsbygrupper, der har ens karakteristika inden for hvert af områderne. Her kan kommunen inddrage civilsamfundstyrken som et yderligere strategisk lag og dermed signalere, at værdien af landsbyens egen indsats vægtes højt.

I område 2 er den overordnede målsætning at modvirke de negative effekter ved den befolkningsmæssige tilbagegang. Eksempler på delmål og virkemidler for landsbyer med aktive og meget aktive civilsamfund i dette område kunne være:

Delmål 1

Det attraktive nærmiljø i landsbyerne skal bibeholdes.

Virkemiddel

Strategisk nedrivning og omdannelse af tomme og forfaldne boliger og ejendomme.

Delmål 2

Tilgængeligheden til naturen fra og omkring landsbyerne skal øges.

Virkemiddel

Etablering af stiforbindelser og undersøge mulighed for omdannelseslandsbyer.

Delmål 3

Der skal være langsigtet forudsigelighed omkring placering af skoler og børnehuse/daginstitutioner.

Virkemiddel

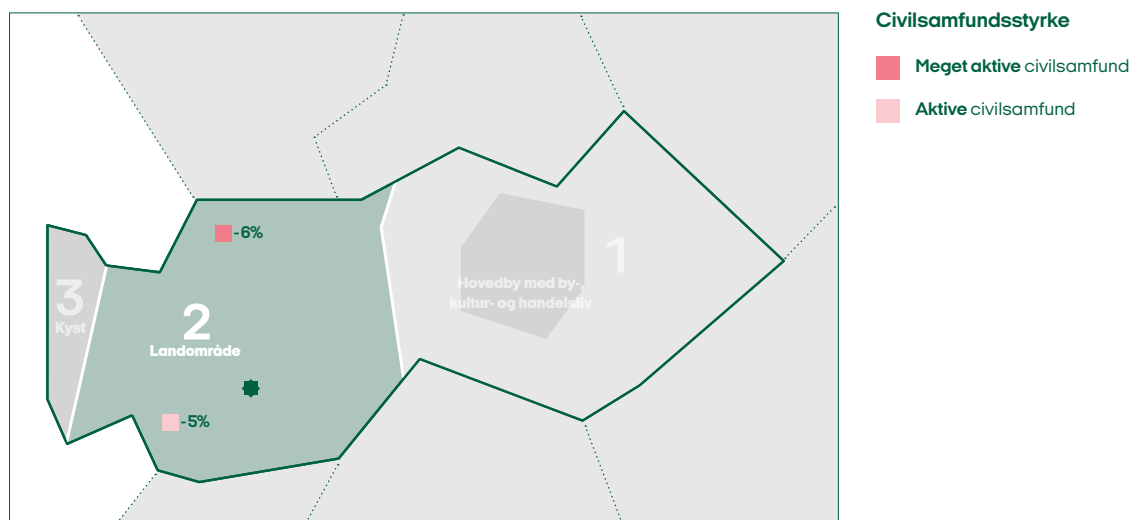
Tydelig kommunikation om fremtidig skolestruktur.

Delmål 4

Civilsamfund skal styrkes yderligere med henblik på, at kunne tage stadig mere aktiv del i udviklingen.

Virkemidler

Aktive civilsamfund: kommunen lægger projektplaner, etablerer lokale partnerskaber og sikrer generel forankring i civilsamfundet. Meget aktive civilsamfund: kommunen har primært en faciliterende rolle.

Kort 15. Aktive og meget aktive civilsamfund i område 2 er markeret

5. Civilsamfunds-involvering

Løbende involvering af civilsamfundet er afgørende for kvaliteten, effekten og den lokale modtagelse af den strategiske plan for landsbyernes udvikling. Landsbyerne kan involveres forskelligt afhængigt af deres civilsamfundsstyrke.

Succesen af den strategiske planlægning afhænger af, at landsbyerne får ejerskab ved at blive involveret løbende i den kortlægning og kategorisering, der foretages af kommunen.

Involveringen er blandt andet afgørende for opretholdelsen af en god dialog mellem kommune og landsbyer. Uden involvering er der f.eks. en risiko for, at det strategiske arbejde kan blive opfattet som en dom over, om landsbyerne er gode eller dårlige steder at leve. En klar kommunikation og involvering kan til gengæld gøre det tydeligt for alle, at det handler om at finde frem til de rette forudsætninger for at skabe gode liv i landsbyerne. Et stille civilsamfund kan være lige så attraktivt som et aktivt civilsamfund, men forudsætningerne for den fremtidige udvikling er forskellige.

Differentieret involvering

Differentiering er et centralt begreb i den strategiske planlægning og begrebet gør sig også gældende, når det handler om at involvere og engagere civilsamfundene. De forskellige landsbyer skal involveres forskelligt afhængigt af deres civilsamfundsstyrke.

Differentieret involvering af civilsamfundet handler om at sikre, at de rette rammebetingelser for at tage del i udviklingen af landsbyerne er til rådighed for dem, der ønsker det. Hvilke betingelser, der er behov for, varierer fra landsby til landsby.

I skema 4 skitseres de forskellige roller, som henholdsvis kommune og civilsamfund kan indtage, ikke kun under den indledende involvering i strategifasen, men også senere når den konkrete planlægning og implementering skal i gang. I skemaet nedenfor tydeliggøres det, hvilke former for involvering der er de mest oplagte i forhold til de forskellige civilsamfunds-kategorier.

Civilsamfundsinvolvering – hvornår?

Der er brug for en løbende involvering af civilsamfundet. Dels ved at involvere dem i kortlægningen af civilsamfundenes styrke og bruge besvarelsen som afsæt i det videre strategiske arbejde. Dels ved at kommunikere klart om formålet med strategien og inddelingen af kommuner i zoner, områder og kategorier.

Roller i civilsamfundsinvolveringen

Civilsamfundskategori	Stille civilsamfund
Civilsamfundets rolle og ressourcer	Modtager Generelt er de stille civilsamfund kendetegnet ved ingen eller kun få foreninger. Der afholdes måske enkelte begivenheder såsom juletræstænding og andre aktiviteter, der har betydning for at opretholde et godt liv i landsbyen, men projekter der har en reel betydning for landsbyens fremtidige udvikling igangsættes ikke.
Kommunens rolle	Initiativtager, projektejer Kommunen starter og gennemfører initiativer og sikrer, at civilsamfundet er informeret om initiativerne.
Involveringens karakter	Kommunikativ - Skriftlig information via forskellige kanaler, som f.eks. lokalrådshjemmesider - Klassiske høringer - Informationsmøder - Kommunal deltagelse i lokalmøder og lignende - Udvikling af lokale landsbystrategier.

Skema 4. Roller i civilsamfundsinvolveringen

Mindre aktive civilsamfund	Aktive civilsamfund	Meget aktive civilsamfund
Informant De mindre aktive civilsamfund har forskellige fællesskabs-skabende aktiviteter i byen. Dog er udfordringen med at skaffe frivillige kræfter til planlægning og gennemførelse af arrangementer forholdsvis stor, og det er ofte de samme få ildsjæle, der står for arrangementerne i landsbyen.	Bidrager De aktive civilsamfund har et aktivt foreningsliv, der spiller en stor rolle for fællesskabet i landsbyen. Der kan være et par af landsbyens virksomheder, som engagerer sig i landsbyens udvikling. Landsbyengagementet varetages ofte af få ildsjæle, og det er svært at rekruttere nye til foreninger og aktiviteter mv.	Samarbejdspartner De meget aktive civilsamfund formår både at opretholde et stærkt fællesskab og realisere initiativer, der betyder noget for landsbyens udvikling. Der er ofte et bredt engagement fra byens borgere.
Projektholder Kommunen starter og gennemfører initiativer, men lader løbene civilsamfundet kvalificere konkrete tiltag.	Uddelegerende, projektledende Kommunen lægger projektplaner, etablerer lokale partnerskaber og sikrer generel forankring i civilsamfundet.	Faciliterende, rådgivende Det skal være tydeligt for civilsamfundet, hvem i kommunen de kan henvende sig til, når der er brug for hjælp.
Faciliteret - Workshops - Kompetence/læringsforløb tilrettelagt efter borgernes ønsker (med fokus på lokaludvikling) - Udvikling af lokale landsbystrategier.	Projektbaseret - Projektbaseret udvikling af lokale landsbystrategier - Midlertidige projektføløb.	Selvstyrende - Kommunen inviteres til projekter og arrangementer - Udvikling af lokale landsbystrategier.

Næste skridt

Når kortlægningerne og analysen er gennemført, når civilsamfundet er involveret og målsætningerne opstillet, står kommunen med et solidt grundlag for en målrettet og differentieret udvikling af sine landsbyer.

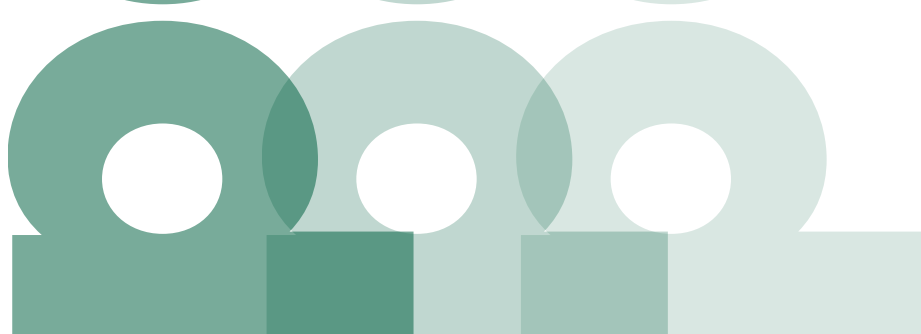
Kommunen har nu etableret et overblik over tilgængelighed til basisservice og regionalt arbejdsmarked, boligpriser på områdeniveau, demografi, befolkningsudvikling og civilsamfundenes styrke. Det giver et faktabaseret afsæt for politiske strategiske drøftelser af målsætninger, delmål og virkemidler og et analysegrundlag for kommuneplanen. De overordnede målsætninger og delmål bliver de langsigtede retningslinjer for kommunens strategi for udvikling af landsbyerne.

Og når retningen er lagt fast i en overordnet strategi fra kommunen, kan der lægges en plan for, hvordan den konkret føres ud i livet. Eksempelvis kan kommunen og landsbyerne bruge strategien sammen, når der skal laves konkrete og lokale landsbystrategier.

Her er det centralt at gentage, at en realistisk strategi for landsbyer ikke bør udformes isoleret fra kommunens andre politikker og strategier. Ikke mindst når det kommer til bosætning, skolestruktur, trafik og erhvervsudvikling, er det vigtigt at medtænke disse i den strategiske plan. Hvis ikke disse og andre relevante politikker indarbejdes aktivt i kommunens endelige strategi, mister strategien sit helhedsorienterede formål og evnen til at få reel betydning for den fremtidige udvikling af landsbyerne – og det er uanset, om vi taler om landsbyer i vækst, landsbyer der skal tilpasses, eller landsbyer der skal omstilles.

Det er uanset hvad vigtigt, at kommunen indtænker virkemidler til samtlige landsbyer, det vil sige, at der ikke kun fokuseres på landsbyer i vækstområder og ikke kun på landsbyer med aktive civilsamfund. Der skal også være en kommunal plan og virkemidler til de stille landsbyer og til dem, der ligger uden for kommunens vækstområder.

For strategisk planlægning er langt fra kun relevant for områder i vækst. Strategisk planlægning – forstået som en helhedsorienteret, målrettet og differentieret udviklingsstrategi – er tværtimod en forudsætning for at sikre en realistisk omstilling af de områder, der er økonomisk og befolkningsmæssigt udfordret.

© 2020 Realдания,
1. udgave

Tekst

Hjortkjær, Strategisk rådgiving
for by og land

Redaktion

Realдания

Layout

by Ida Nissen

Foto

Carsten Ingemann
Side: 4, 58-59

Leif Tuxen
Side: 16-17, 34-35, 47

Tryk

Dystan & Rosenberg

ISBN

978-87-93360-22-8

**– en metode til strategisk planlægning
for levedygtige landsbyer**